

ROZSUDOK SÚDNEHO DVORA (veľká komora)

z 24. marca 2009 (*)

„Opatrenia s rovnocenným účinkom – Zdravotná politika – Obchod vo vnútri Spoločenstva – Čerstvé mäso – Veterinárne kontroly – Mimozmluvná zodpovednosť členského štátu – Premlčacia lehota – Určenie škody“

Vo veci C-445/06,

ktorej predmetom je návrh na začatie prejudiciálneho konania podľa článku 234 ES, podaný rozhodnutím Bundesgerichtshof (Nemecko) z 12. októbra 2006 a doručený Súdnemu dvoru 6. novembra 2006, ktorý súvisí s konaním:

Danske Slagterier

proti

Spolkovej republike Nemecko,

SÚDNY DVOR (veľká komora),

v zložení: predseda V. Skouris, predsedovia komôr P. Jann, C. W. A. Timmermans, A. Rosas, K. Lenaerts, M. Ilešič a A. Ó. Caoimh, sudcovia G. Arestis, A. Borg Barthet (spravodajca), J. Malenovský, J. Klučka, U. Lohmus a E. Levits,

generálna advokátka: V. Trstenjak,

tajomník: K. Sztranc-Sławiczek, referentka,

so zreteľom na písomnú časť konania a po pojednávaní z 21. mája 2008,

so zreteľom na pripomienky, ktoré predložili:

- Danske Slagterier, v zastúpení: R. Karpenstein, Rechtsanwalt,
- nemecká vláda, v zastúpení: M. Lumma a C. Blaschke, splnomocnení zástupcovia, za právnej pomoci L. Giesberts, Rechtsanwalt,
- česká vláda, v zastúpení: T. Boček, splnomocnený zástupca,
- grécka vláda, v zastúpení: V. Kontolaimos, S. Charitaki a S. Papaioannou, splnomocnení zástupcovia,
- francúzska vláda, v zastúpení: G. de Bergues a A.-L. During, splnomocnení zástupcovia,
- talianska vláda, v zastúpení: I. M. Braguglia, splnomocnený zástupca, za právnej pomoci W. Ferrante, avvocato dello Stato,
- poľská vláda, v zastúpení: E. Ośniecka-Tamecka a P. Kucharski, advokát, splnomocnení zástupcovia,
- vláda Spojeného kráľovstva, v zastúpení: S. Lee, barrister,

– Komisia Európskych spoločenstiev, v zastúpení: F. Erlbacher a H. Krämer, splnomocnení zástupcovia,

po vypočutí návrhov generálnej advokátky na pojednávaní 4. septembra 2008,

vyhlásil tento

Rozsudok

- 1 Predmetom návrhu na začatie prejudiciálneho konania je výklad článkov 5 ods. 1 písm. o) a 6 ods. 1 písm. b), iii) smernice Rady 64/433/EHS z 26. júna 1964 o zdravotných problémoch, ktoré ovplyvňujú obchod s čerstvým mäsom v rámci Spoločenstva (Ú. v. ES L 121, s. 2012; Mim. vyd. 3/001, s. 34) zmenenej a doplnenej smernicou Rady 91/497/EHS z 29. júla 1991 (Ú. v. ES L 268, s. 69; Mim. vyd. 03/012, s. 72, ďalej len „smernica 64/433“), článku 5 ods. 1, článkov 7 a 8 smernice Rady z 11. decembra 1989 o veterinárnych kontrolách v obchode vnútri Spoločenstva s cieľom dobudovania vnútorného trhu (Ú. v. ES L 395, s. 13; Mim. vyd. 03/009, s. 214) ako aj článku 28 ES.
- 2 Tento návrh bol podaný v rámci sporu medzi Danske Slagterier a Spolkovou republikou Nemecko o náhradu škody.

Právny rámec

Právna úprava Spoločenstva

- 3 Článok 5 ods. 1 smernice 64/433 stanovuje:
„1. Členské štáty zabezpečia, aby úradný veterinárny lekár vyhlásil za nevhodné na ľudskú spotrebu:
...
o) mäso, ktoré vydáva výrazný pohlavný pach.“
- 4 Článok 6 ods. 1 uvedenej smernice uvádza, že:
„Členské štáty zabezpečia, aby:
...
b) mäso z:
...
iii) bez toho, aby boli dotknuté prípady stanovené v článku 5 (1) o) nekastrované samce ošípaných s hmotnosťou tela presahujúcou 80 kg, okrem prípadov, kde je prevádzkareň schopná zaručiť pomocou metódy uznanej na základe postupu stanoveného v článku 16 alebo, ak taká metóda nie je, pomocou metódy uznanej dotknutým príslušným orgánom, že je možné zistiť telá vydávajúce výrazný kančí pach, má zvláštne označenie stanovené v rozhodnutí 84/371/EHS [Komisie z 3. júla 1984 stanovujúce vlastnosti špeciálnej značky pre čerstvé mäso uvedené v článku 5 a) smernice 64/433 (Ú. v. ES L 196, s. 46; Mim. vyd. 03/006 s. 89], a prejde jedným

z ošetrení stanovených v smernici 77/99/EHS Rady z 21. decembra 1976 o riešení hygienických otázok pri obchodovaní s mäsovými výrobkami v spoločenstve (Ú. v. ES L 26, s. 85; Mim. vyd. 3/003 s. 82),

...

- g) ošetrenie stanovené v predchádzajúcich bodoch sa vykonáva v prevádzkarni pôvodu alebo v akejkoľvek inej prevádzkarni určenej úradným veterinárnym lekárom;

...“

- 5 Ustanovenia smernice 64/443 mali byť prebraté do vnútroštátneho práva pred 1. januárom 1993.

- 6 Článok 5 ods.1 smernice 89/662 stanovuje:

„Členské štáty miesta určenia zavedú do platnosti tieto opatrenia:

- a) príslušný úrad môže v mieste určenia tovaru overiť prostredníctvom nediskriminačných veterinárnych kontrol na mieste, či sa rešpektujú požiadavky článku 3; pri tejto príležitosti sa môžu odoberať vzorky.

Ďalej, ak príslušný úrad tranzitného členského štátu alebo členského štátu miesta určenia má informácie, ktoré mu dovoľujú predpokladať, že sa predpisy spoločenstva nedodržiavajú, môžu sa kontroly rovnako vykonať počas prepravy tovaru na jeho území vrátane kontroly stavu dopravných prostriedkov;

...“

- 7 Článok 7 ods. 1 tejto smernice uvádza:

„Ak pri kontrole na mieste určenia zásielky alebo počas prepravy príslušné úrady členského štátu zistia:

...

- b) že tovar nespĺňa podmienky stanovené smernicami spoločenstva alebo pokiaľ sa doteraz ešte nerozhodlo o normách spoločenstva stanovených v smerniciach, národnými predpismi, môžu za predpokladu, že to zdravotné a veterinárno-zdravotné aspekty dovoľia, ponechať dodávateľovi alebo jeho zástupcovi voľbu medzi:

- zneškodnením tovaru alebo
- využitím tovaru na iné účely vrátane jeho vrátenia s povolením príslušného úradu krajiny prevádzky pôvodu

...“

- 8 Nakoniec článok 8 smernice 89/662 stanovuje:

„1. V prípadoch uvedených v článku 7 sa príslušný úrad členského štátu určenia okamžite skontaktuje s príslušnými úradmi vývozného členského štátu. Úrady tohto členského štátu prijímajú všetky nevyhnutné opatrenia a oznámia príslušnému úradu prvého členského štátu povahu vykonaných kontrol, aké sa prijali rozhodnutia a dôvody pre tieto rozhodnutia.

...

2. ...

Rozhodnutia prijaté príslušným úradom členskej krajiny miesta určenia a dôvody pre tieto rozhodnutia sa oznámia odosielateľovi alebo jeho zástupcovi a tiež príslušnému úradu členskej krajiny pôvodu.

Ak vývozca alebo jeho zástupca o to požiadajú, toto rozhodnutie a dôvody sa mu oznámia písomne s podrobnosťami o práve na odvolanie, ktoré mu poskytuje platná legislatíva členského štátu určenia, a s podrobnosťami o postupe a príslušnom časovom limite.

...“

Vnútroštátna právna úprava

- 9 Podľa znenia § 839 nemeckého občianskeho zákonníka v znení účinnom k 31. decembru 2001 (Bürgerliches Gesetzbuch, ďalej len „BGB“),

„(1) Ak úradník úmyselne alebo z nebanlivosti poruší svoje úradné povinnosti voči tretej osobe, je povinný tejto tretej osobe nahradiť tým spôsobené škody. V prípade porušenia z nebanlivosti si voči nemu možno uplatňovať nároky iba ak poškodená osoba nemôže dosiahnuť náhradu škody inak.

(2) Ak poruší úradník v prípade rozsudku v právnej veci svoje služobné povinnosti je za vzniknutú škodu zodpovedný iba vtedy, ak je toto porušenie trestným činom. Toto ustanovenie sa nepoužíja na odmietnutie výkonu úradných povinností a na prieťahy spôsobené úradníkom, ktoré sú v rozpore so služobnými povinnosťami.

(3) Povinnosť nahradiť škodu nevzniká, ak poškodený úmyselne alebo z nebanlivosti nepredišiel vzniku škody využitím opravného prostriedku.“

- 10 § 852 BGB stanovoval:

„(1) Právo na náhradu škody z protiprávneho úkonu sa premlčí po uplynutí troch rokov odo dňa, keď sa poškodený dozvedel o škode a o tom, kto je za ňu zodpovedný, bez ohľadu na túto znalosť sa toto právo premlčí po uplynutí tridsiatich rokov od dňa, keď bol urobený takýto úkon.

(2) Plynutie premlčacej lehoty je prerušené počas rokovaní o náhrade škody medzi oprávneným a povinným a to až do dňa, keď jedna zo strán odmietne v rokovaní pokračovať.

(3) Ak na základe svojho protiprávneho konania povinný dosiahol obohatenie na úkor poškodeného, je povinný aj po uplynutí premlčacej lehoty práva na náhradu škody toto obohatenie vydať podľa ustanovení o vydaní bezdôvodného obohatenia.“

Spor vo veci samej a prejudiciálne otázky

- 11 Danske Slagterier, zväz dánskych spoločností, ktoré prevádzkujú bitúnky organizovaných vo forme družstva a chovateľov ošípaných, konajúci na základe splnomocnenia, ktoré mu udelili jej členovia, sa domáha od Spolkovej republiky Nemecko náhrady škody, ktorá jeho členom vznikla v dôsledku porušenia práva Spoločenstva. Vytýka jej, že v rozpore s právom Spoločenstva uložila v období od roku 1993 do roku 1999 zákaz dovozu mäsa z nekastrovaných samcov ošípaných. Podľa

- jeho názoru tento zákaz spôsobil spoločnostiam, ktoré prevádzkujú bitúnky a chovateľom ošipaných počas predmetného obdobia škodu vo výške minimálne 280 miliónov DEM.
- 12 V Dánsku boli začiatkom deväťdesiatych rokov nekastrované samce ošipaných chované ako jatočné zvieratá v rámci projektu nazvaného „Male-Pig-Projekt.“ S týmto typom chovu, ktorý je zaujímavý z hospodárskeho hľadiska, je však spojené riziko, že ich mäso bude vydávať pri zohriatí výrazný pohlavný pach. Podľa dánskych vedcov tento výrazný pach možno zistiť už počas porážky na základe merania skatolu (3-Metylindol) v črevách. Preto v Dánsku všetky zariadenia, kde sa prevádzkuje porážka boli vybavené zariadeniami na meranie skatolu preto, aby sa umožnilo zistenie a vyradenie mäsa postihnutého predmetným pachom. V danom čase Spolková republika Nemecko sa však domnievala, že predmetný pach bol spôsobený hormónom androstenon, ktorého tvorba môže byť odstránená kastráciou vykonanou v prvotnom štádiu a že obsah skatolu, posudzovaný izolovane, nemôže byť sám o sebe dôveryhodnou metódou pre zistenie pohlavného pachu.
 - 13 V januári 1993, Spolková republika Nemecko informovala najvyššie veterinárne úrady členských štátov, že pravidlá, ktoré stanovuje článok 6 ods. 1 písm. b) smernice 64/433 boli prebraté do vnútroštátneho práva tak, že nezávisle od hranice hmotnosti bola stanovená maximálna hodnota 0,5 µg/g androstenonu. Pri jej prekročení totiž mäso vydáva výrazný pohlavný pach a je teda nevhodné na ľudskú spotrebu. V tejto súvislosti zdôraznila, že iba immunoenzymtest profesora Clausa bol uznaný za osobitnú metódu, ktorá umožňuje identifikovať androsteron a že mäso z nekastrovaných samcov ošipaných, ktoré prekračuje spomínanú hranicu nemôže byť ako čerstvé mäso dovážané do Nemecka.
 - 14 Takto mnohé dodávky bravčového mäsa z Dánska skontrolovali príslušné nemecké orgány a odmietli ich z dôvodu prekročenia maximálnej hodnoty androsterónu. Ďalej chovatelia ošipaných a spoločnosti prevádzkujúce bitúnky, ktorí takmer zastavili chov kastovaných samcov ošipaných museli znova začať s chovom preto, aby neohrozili vývoz do Nemecka. Danske Slagterier tvrdí, že ak vyvážané bravčové mäso malo svoj pôvod, tak to určuje Male-Pig-Projekt, v nekastrovaných samcoch ošipaných, potom bolo možné dosiahnuť úsporu na nákladoch vo výške prinajmenšom 280 miliónov DEM.
 - 15 Landgericht v Bone, na ktorý 6. decembra 1999 podalo žalobu o náhradu škody Danske Slagterier proti Spolkovej republike Nemecko rozhodol tak, že táto žaloba je dôvodná pre obdobie od 7. decembra 1996 a zamietol ju z dôvodu premlčania v časti týkajúcej sa návrhu na náhradu škody, ktorá vznikla pred týmto dňom. Oberlandesgericht Kolín, ako odvolací súd, vyhovel v celom rozsahu návrhu, keďže ho považoval za dôvodný. Na základe opravného prostriedku „Revision“ podaného na Bundesgerichtshof sa Spolková republika Nemecko domáha zamietnutia uvedeného návrhu a to v celom rozsahu.
 - 16 Ďalej svojím rozsudkom z 12. novembra 1998, Komisia/Nemecko (C-102/96, Zb. s. I-6871), Súdny dvor určil, že Spolková republika Nemecko si nesplnila povinnosti, ktoré jej vyplývajú z článkov 5 ods. 1 písm. o), a 6 ods. 1 písm. b) smernice 64/433, ako aj z článkov 5 ods. 1, 7 a 8 smernice 89/662 tým, že na jednej strane uložila povinnosť označenia a tepelného ošetrenia jatočného mäsa nekastrovaných samcov ošipaných nezávisle od hranice hmotnosti, ktoré vykazuje koncentráciu androstenonu vyššiu ako 0,5 µg/g, zistenú prostredníctvom modifikovaného Immunoenzymtestu profesora Clausa a na druhej strane tým že sa domnieva, že v prípade prekročenia maximálnej hodnoty 0,5 µg/g mäso vydáva výrazný pohlavný pach v dôsledku čoho je nevhodné pre ľudskú spotrebu.

17 Za týchto okolností Bundesgerichtshof rozhodol prerušiť konanie a položiť Súdnemu dvoru tieto prejudiciálne otázky:

- „1. Priznávajú ustanovenia článku 5 ods. 1 písm. o) a v spojení s článkom 6 ods. 1 písm. b) bodu iii) smernice [64/443] ako aj článku 5 ods. 1, článku 7 a článku 8 smernice 89/622... výrobcom a subjektom, ktoré obchodujú s bravčovým mäsom, právu pozíciu, ktorá pri chybnom prebratí alebo uplatnení smernice môže vyvolať vznik nároku na náhradu škody v dôsledku zodpovednosti členského štátu podľa práva Spoločenstva?
2. Môžu sa výrobcovia a subjekty, ktoré obchodujú s bravčovým mäsom – nezávisle od zodpovedania prvej otázky – pri prebratí a uplatnení uvedených smerníc v rozpore s právom Spoločenstva, odvolávať na porušenie článku 30 ES (zmenený, teraz článok 28 ES) pri odôvodňovaní vzniku nároku v dôsledku zodpovednosti členského štátu podľa práva Spoločenstva?
3. Vyžaduje právo Spoločenstva, aby plynutie premlčacej lehoty práva na náhradu škody v dôsledku zodpovednosti členského štátu podľa práva Spoločenstva spočívalo so zreteľom na konanie o nesplnenie povinnosti podľa článku 226 ES, alebo jej plynutie bolo prerušené v každom prípade až do skončenia konania, ak chýba efektívny vnútroštátny opravný prostriedok, ktorý by členský štát prinútil k prebratiu smernice?
4. Začína plynúť premlčacia lehota nároku na náhradu škody v dôsledku zodpovednosti členského štátu podľa práva Spoločenstva, ktorý je založený na nedostatočnom prebratí smernice, nároku, ktorý nachádza svoj pôvod vo (faktickom) zákaze dovozu, nezávisle od uplatniteľného vnútroštátneho práva, až s jej úplným prebratím, alebo premlčacia lehota môže začať plynúť v súlade s vnútroštátnym právom už vtedy, keď vzniknú prvé škody a možno očakávať vznik ďalších škôd? Za predpokladu, že má úplné prebratie ovplyvniť začiatok plynutia premlčania, platí to potom všeobecne alebo len v prípade, že smernica priznáva jednotlivcovi právo?
5. Vzhľadom na skutočnosť, že členské štáty nesmú stanoviť právne predpoklady pre vznik nároku na náhradu v dôsledku zodpovednosti členského štátu podľa práva Spoločenstva nevýhodnejšie ako pri podobných žalobách, ktoré sa týkajú len vnútroštátneho práva, a že dosiahnutie odškodnenia nesmie byť prakticky znemožnené alebo nadmerne sťažené, existuje zásadná námietka voči vnútroštátnej právnej úprave, podľa ktorej povinnosť nahradiť škodu nevzniká, ak poškodený úmyselne alebo z nebanlivosti nepredišiel vzniku škody použitím opravného prostriedku? Existujú tiež námietky proti tejto „prednosti ochrany primárneho práva“ aj v prípade, ak sa uplatňuje len s výhradou, že od poškodeného bolo možné odôvodnene požadovať uplatnenie takého opravného prostriedku? Potom v zmysle práva Spoločenstva to už nie je možné požadovať v prípade, že by súd pravdepodobne nemohol spomenuté otázky práva Spoločenstva zodpovedať bez polozenia otázok Súdnemu dvoru... alebo ak už prebieha konanie o nesplnenie povinnosti podľa článku 226 ES?“

O prejudiciálnych otázkach

O prvej a druhej otázke

- 18 Dvoma prvými otázkami, ktoré treba skúmať spoločne, sa vnútroštátny súd v podstate pýta, či ustanovenia článku 5 ods. 1 písm. o) a článku 6 ods. 1 písm. b) bodu iii) smernice 64/443, ako aj článku 5 ods. 1, článku 7 a článku 8 smernice 89/622 priznávajú výrobcom a subjektom, ktoré obchodujú s bravčovým mäsom, právu

pozíciu, ktorá pri nesprávnom prebratí alebo uplatnení smerníc môže založiť nároku na náhradu škody v dôsledku zodpovednosti členského štátu za porušenie práva Spoločenstva a či za týchto okolností sa môžu odvolávať na porušenie článku 28 ES pri odôvodňovaní vzniku nároku v dôsledku tejto zodpovednosti štátu.

- 19 V tejto súvislosti treba na úvod pripomenúť, že podľa ustálenej judikatúry zásada zodpovednosti štátu za škody spôsobené jednotlivcom porušeniami práva Spoločenstva, ktoré sú mu príchiteľné je súčasťou systému Zmluvy ES (rozsudky z 19. novembra 1991, Francovich a i., C-6/90 a C-9/90, Zb. s. I-5357 bod 35; z 5. marca 1996, Brasserie du pêcheur a Factortame, C-46/93 a C-48/93, Zb. s. I-1029, bod 31; z 23. mája 1996, Hedley Lomas, C-5/94, Zb. s. I-2553, bod 24, ako aj z 8. októbra 1996, Dillenkofer a i., C-178/94, C-179/94 a C-188/94 až C-190/94, Zb. s. I-4845, bod 20).
- 20 Súdny dvor rozhodol tak, že poškodení jednotlivci majú právo na náhradu, keď sú splnené tri predpoklady, to znamená, že porušená právna norma Spoločenstva má za cieľ priznať jednotlivcom práva, porušenie je dostatočne závažné a že medzi týmto porušením a škodou spôsobenou poškodeným jednotlivcom existuje priama príčinná súvislosť (pozri už citované rozsudky Brasserie du pêcheur a Factortame, bod 51; Hedley Lomas, bod 25, ako aj Dillenkofer a i., bod 21).
- 21 Pokiaľ ide o prvý predpoklad Súdny dvor mal príležitosť skúmať zodpovednosť členských štátov za porušenie práva Spoločenstva v prípade neprebratia smerníc, ktoré majú za cieľ uskutočnenie vnútorného trhu (pozri najmä už citované rozsudky Francovich a i., ako aj Dillenkofer a i.). Na rozdiel od právnych vecí o ktorých sa rozhodlo dvoma už citovanými rozsudkami, keď iba sekundárne právo vytvorilo právny rámec priznávajúci jednotlivcom práva, táto vec sama sa však zameriava na prípad, keď účastník konania vo veci samej, to znamená Danske Slagterier, tvrdí, že článok 28 ES mu už priznáva práva, ktorých sa domáha.
- 22 V tejto súvislosti treba pripomenúť, že je nepochybné, že článok 28 ES má priamy účinok tým, že priznáva jednotlivcom práva, ktoré môžu priamo uplatniť v konaní pred vnútroštátnymi súdmi a že porušenie tohto ustanovenia môže založiť nárok na náhradu škody (rozsudok Brasserie du pêcheur a Factortame, už citovaný, bod 23).
- 23 Danske Slagterier tiež uvádza ustanovenia smerníc 64/433 a 89/662. Tak ako vyplýva z textu názvu a prvého odôvodnenia smernice 89/662, táto smernica bola prijatá s cieľom dobudovania vnútorného trhu a rovnako aj smernica 91/497, ktorá mení a dopĺňa smernicu 64/433, tak ako upresňuje jej tretie odôvodnenie. Voľný pohyb tovarov je teda jedným z cieľov týchto smerníc, ktoré prostredníctvom odstránenia rôznorodostí, ktoré existujú medzi členskými štátmi v oblasti zdravotných predpisov pre čerstvé mäso sa zacielfujú na podporu obchodu vo vnútri Spoločenstva. Právo, ktoré priznáva článok 28 ES takto upresňujú a konkretizujú uvedené smernice.
- 24 Pokiaľ ide o obsah smerníc 64/433 a 89/662, treba zdôrazniť, že tieto upravujú najmä zdravotné kontroly a označovanie čerstvého mäsa vyrobeného v jednom členskom štáte a dodaného do iného členského štátu. Tak ako vyplýva najmä z článku 7 ods. 1 písm. b) smernice 89/662, členské štáty môžu brániť dovozom čerstvého mäsa len keď tovar nezodpovedá podmienkam, ktoré určujú smernice Spoločenstva za určitých veľmi osobitých okolností, napríklad počas epidémií. Zákaz uložený členským štátom brániť dovoz zakladá jednotlivcom právo obchodovať s čerstvým mäsom v súlade s požiadavkami Spoločenstva v inom členskom štáte.
- 25 Ďalej vyplýva zo spojených ustanovení smerníc 64/433 a 89/662, že opatrenia, ktoré sa zameriavajú na zistenie výrazného pohlavného pachu nekastrovaných samcov ošípaných boli predmetom harmonizácie Spoločenstva (rozsudok Komisia/Nemecko,

už citovaný, bod 29). Preto táto harmonizácia zakazuje členským štátom, v oblasti ktorá je podrobne harmonizovaná, odôvodniť prekážku voľného pohybu tovarov inými dôvodmi ako sú tie, ktoré stanovujú smernice 64/433 a 89/662.

- 26 Preto treba odpovedať na prvé dve otázky tak, že jednotlivci, ktorým vznikla škoda v dôsledku nesprávneho prebratia a aplikácie smerníc 64/433 a 89/662 sa môžu domáhať práva na voľný pohyb tovarov preto, aby mohli vyvolať zodpovednosť voči štátu z dôvodu porušenia práva Spoločenstva.
- O tretej otázke*
- 27 Svojou treťou otázkou sa vnútroštátny súd v podstate pýta, či právo Spoločenstva zakotvuje, že keď Komisia Európskych spoločenstiev začala konanie o nespĺnenie povinnosti podľa článku 226 ES, plynutie premlčacej lehoty práva na náhradu škody v dôsledku zodpovednosti štátu za porušenie práva Spoločenstva, ktorú stanovuje vnútroštátna právna úprava, spočívalo alebo jej plynutie bolo prerušené počas tohto obdobia, ak chyba účinný opravný prostriedok v tomto štáte, ktorý by ho prinútil k prebratiu smernice.
 - 28 Časová postupnosť skutkových okolností vo veci samej umožňuje objasniť túto otázku. Vyplýva totiž z vnútroštátneho rozhodnutia, že konanie o nespĺnenie povinnosti proti Spolkovej republike Nemecka, ktoré sa skončilo vyhlásením už citovaného rozsudku Komisia/Nemecko, bolo začaté 27. marca 1996. Prvé škodlivé účinky nastali u poškodených osôb od roku 1993, ale až v mesiaci december 1999 podali poškodení žalobu o zodpovednosť štátu. Ak, tak ako uvažuje vnútroštátny súd, trojročná premlčacia lehota, ktorú stanovuje § 852 ods. 1 BGB sa uplatní, potom táto lehota začne plynúť od polovice roku 1996, dátum kedy podľa tohto súdu poškodené osoby mali znalosť o škode a o tom kto je zodpovedný za vznik škody. Preto možnosť premlčania nároku zo zodpovednosti štátu nemožno vo veci samej vylúčiť. Z tohto dôvodu je pre rozhodnutie vo veci samej relevantné, či podanie žaloby o nespĺnenie povinnosti Komisiou malo účinky na plynutie premlčacej lehoty.
 - 29 Na to, aby vnútroštátnemu súdu mohla byť daná potrebná odpoveď treba však preskúmať úvodom otázku, ktorú implicitne položil, to znamená či právo Spoločenstva bráni analogickému použitiu trojročnej premlčacej lehoty, ktorú stanovuje § 852 ods. 1 BGB vo veci samej.
 - 30 Pokiaľ ide o použitie § 852 ods. 1 BGB, Danske Slagterier totižto vytýkalo nejasnosť právnej situácie v Nemecku, v súvislosti s vnútroštátnym pravidlom upravujúcim premlčanie uplatniteľné na právo na náhradu škody v dôsledku zodpovednosti členského štátu za porušenie práva Spoločenstva, keďže táto otázka ešte nebola predmetom žiadneho legislatívneho opatrenia ani žiadneho rozhodnutia najvyššieho súdu a keďže doktrína v tomto bode nie je jednotná a keďže viaceré právne základy prichádzajú do úvahy. Použitie prvýkrát a analogicky lehoty, ktorú stanovuje § 852 BGB pre podanie žaloby o zodpovednosť štátu za porušenie práva Spoločenstva je porušením zásad právnej istoty a právnej jednoznačnosti ako aj zásad efektivity a rovnocennosti.
 - 31 V tejto súvislosti treba zdôrazniť, že z ustálenej judikatúry vyplýva, že pokiaľ neexistuje práva úprava Spoločenstva potom je úlohou vnútroštátneho právneho poriadku každého členského štátu označiť príslušné súdne orgány a upraviť konania o žalobách, ktorých cieľom je zabezpečenie úplného zachovania práv, ktorých sa subjekty práva domáhajú na základe práva Spoločenstva. Teda v rámci vnútroštátneho práva o zodpovednosti má štát napraviť následky spôsobenej škody, pričom podmienky, najmä lehota, stanovené vnútroštátnymi právnymi úpravami v oblasti náhrady škody nemôžu byť menej výhodné ako podmienky, ktoré sa týkajú obdobných

vnútroštátnych nárokov (zásada rovnocennosti) a nemôžu byť upravené tak, aby viedli k praktickej nemožnosti alebo nadmernému sťaženiu získania náhrady (zásada efektívnosti) (pozri najmä rozsudky Francovich a i., už citovaný, body 42 a 43, ako aj z 10. júla 1997, Palmisani, C-261/95, Zb. s. I-4025, bod 27).

- 32 Pokiaľ ide o posledne uvedenú zásadu Súdny dvor uznal zlučiteľnosť stanovenia primeraných lehôt na podanie žalôb s právom Spoločenstva pod hrozbou preklúzie v záujme právnej istoty, ktorá chráni súčasne daňovníka a dotknutý správny orgán (pozri rozsudok zo 17. novembra 1998, Aprile, C-228/96, Zb. s. I-7141, bod 19 a citovanú judikatúru). Tieto lehoty totiž nemôžu viesť k praktickej nemožnosti alebo nadmernému sťaženiu výkonu práv, ktoré priznáva právny poriadok Spoločenstva. V tejto súvislosti vnútroštátna trojročná prekluzívna lehota sa javí ako primeraná (pozri najmä rozsudky Aprile, už citovaný, bod 19, ako aj z 11. júla 2002, Marks & Spencer, C-62/00, Zb. s. I-6325, bod 35).
- 33 Vyplýva však tiež z bodu 39 už citovaného rozsudku Marks & Spencer, že preto, aby splnila svoju funkciu záruky právnej istoty, premľacia lehota musí byť stanovená vopred. Situácia, ktorá sa vyznačuje vysokým stupňom právnej neistoty však môže byť porušením zásady efektívnosti, pretože náhrada škôd spôsobených jednotlivcom, ktoré im vznikli z dôvodu porušenia práva Spoločenstva, ktoré sú pripísateľné členskému štátu môžu byť prakticky nadmerne sťažené ak poškodení jednotlivci nemôžu určiť uplatniteľnú premľaciu lehotu s primeraným stupňom určítosti.
- 34 Je úlohou vnútroštátneho súdu so zreteľom na všetky skutočnosti charakterizujúce právnu a skutkovú situáciu v čase skutkových okolností vo veci samej overiť so zreteľom na zásadu efektívnosti či analogické použitie lehoty, ktorú stanovuje § 852 ods. 1 BGB na návrhy na náhradu škody spôsobenej v dôsledku porušenia práva Spoločenstva dotknutým členským štátom bolo dostatočne predvídateľné subjektom práva.
- 35 Ďalej pokiaľ ide o zlučiteľnosť analogického použitia uvedenej lehoty so zásadou rovnocennosti, je tiež úlohou vnútroštátneho súdu overiť či z dôvodu tohto použitia, podmienky náhrady škôd spôsobenej jednotlivcom, ktoré im vznikli z dôvodu porušenia práva Spoločenstva týmto členským štátom neboli menej priaznivé než tie, ktoré sú uplatniteľné na náhradu podobných škôd, ktoré majú vnútroštátnu povahu.
- 36 Pokiaľ ide o prerušenie alebo spočívanie plynutia premľacej lehoty v čase podania žaloby o nesplnenie povinnosti, vyplýva z predchádzajúcich úvah, že je úlohou členských štátov upraviť tento druh konaní pokiaľ sú dodržané zásady rovnocennosti a efektivity.
- 37 V tejto súvislosti treba zdôrazniť, že náhradu škody nemožno viazať na požiadavku, aby Súdny dvor vopred určil porušenie práva Spoločenstva pričítateľné štátu (pozri už citované rozsudky Brasserie du pêcheur a Factortame, body 94 až 96, ako aj Dillenkofer a i., bod 28).
- 38 Bezpochyby určenie nesplnenia povinnosti je totiž dôležitou skutočnosťou, nie však nevyhnutnou pre overenie toho, či je splnená podmienka podľa ktorej porušenie práva Spoločenstva je dostatočne závažné. Okrem toho práva v prospech jednotlivcov nemôžu závisieť od toho, ako Komisia posúdi to, či je vhodné konať na základe článku 226 ES proti členskému štátu ani od toho, či Súdny dvor vyhlási prípadný rozsudok o nesplnení povinnosti (pozri rozsudok Brasserie du pêcheur a Factortame, už citovaný, body 93 a 95).
- 39 Jednotlivec teda môže podať návrh na náhradu škody v rámci konaní, ktoré upravuje za týmto účelom vnútroštátne právo bez toho, aby sa počkalo na vyhlásenie rozsudku,

ktorým sa určuje, že členský štát porušil právo Spoločenstva. Preto skutočnosť, že účinkom podania žaloby o nesplnenie povinnosti nie je prerušenie alebo spočívanie plynutia premľacej lehoty neznamená, že nadmerne nesťažuje výkon práv subjektom práva, ktorých sa domáha na základe práva Spoločenstva.

- 40 Ďalej Danske Slagterier uvádza porušenie zásady rovnocennosti, keďže nemecké právo stanovuje spočívanie plynutia premľacej lehoty v čase súbežného podania vnútroštátneho opravného prostriedku v súlade s článkom 839 BGB, pričom žaloba na základe článku 226 ES musí byť prirovnaná k takémuto opravnému prostriedku.
 - 41 V tejto súvislosti treba zdôrazniť, že na to, aby sa rozhodlo o rovnocennosti procesných pravidiel treba overiť objektívne a abstraktne podobnosť predmetných pravidiel so zreteľom na ich miesto v rámci celého konania, priebehu uvedeného konania a osobitostí pravidiel (pozri v tomto zmysle rozsudok zo 16. mája 2000, Preston a i., C-78/98, Zb. s. I-3201, bod 63).
 - 42 Pri posúdení podobností predmetných pravidiel treba zohľadniť osobitosti konania na základe článku 226 ES.
 - 43 V tejto súvislosti treba pripomenúť, že v rámci právomocí, ktoré jej priznáva článok 226 ES, Komisia nemusí preukázať existenciu záujmu na konaní (pozri rozsudky zo 4. apríla 1974, Komisia/Francúzsko, 167/73, Zb. s. 359, bod 15, ako aj z 10. apríla 2003, Komisia/Nemecko, C-20/01 a C-28/01, Zb. s. I-3609, bod 29). Úlohou Komisie je totiž vykonávať dozor z úradnej povinnosti a vo všeobecnom záujme nad uplatňovaním práva Spoločenstva členskými štátmi a nechať určiť prípadné nesplnenia povinnosti ktoré z neho vyplývajú, preto aby sa od nesplnení upustilo (pozri už citované rozsudky Komisia/Francúzsko, bod 15, a z 10. apríla 2003, Komisia/Nemecko, bod 29).
 - 44 Cieľom článku 226 ES teda nie je chrániť vlastné práva tejto inštitúcie. Jej samotnej prináleží rozhodnúť, či je vhodné alebo nie začať konanie o určenie nesplnenia povinnosti a prípadne z dôvodu akého konania alebo nekonania sa toto konanie má začať (rozsudok z 2. júna 2005, Komisia/Grécko, C-394/02, Zb. s. I-4713, bod 16 a citovaná judikatúra). Komisia má teda v tejto súvislosti diskrečnú právomoc, ktorá vylučuje právo jednotlivcov domáhať sa, aby táto inštitúcia zaujala stanovisko v konkrétnom zmysle (pozri rozsudok zo 14. februára 1989, Star Fruit/Komisia, 247/87, Zb. s. 291, bod 11).
 - 45 Je teda nutné skonštatovať, že zásadu rovnocennosti dodržiava vnútroštátna právna úprava, ktorá nestanovuje spočívanie alebo prerušenie plynutia premľacej lehoty práva na náhradu škody v dôsledku zodpovednosti štátu za porušenie práva Spoločenstva, keď Komisia začala konanie podľa článku 226 ES.
 - 46 Vzhľadom na všetky predchádzajúce úvahy treba na tretiu otázku odpovedať, že právo Spoločenstva nevyžaduje, keď Komisia začala konanie o nesplnenie povinnosti podľa článku 226 ES, aby plynutie premľacej lehoty práva na náhradu škody v dôsledku zodpovednosti štátu za porušenie práva Spoločenstva, ktorú stanovuje vnútroštátna právna úprava, spočívalo alebo jej plynutie bolo prerušené počas tohto konania.
- O štvrtej otázke*
- 47 Svojou štvrtou otázkou sa vnútroštátny súd pýta, či premľacia lehota pre podanie žaloby o zodpovednosť štátu z dôvodu nesprávneho prebratia smernice začína plynúť nezávisle od uplatniteľného vnútroštátneho práva, až od jej úplného prebratia, alebo či táto premľacia lehota začne plynúť v súlade s vnútroštátnym právom už vtedy, keď vzniknú prvé škody v dôsledku tohto nesprávneho prebratia a možno očakávať vznik

- ďalších škôd. Za predpokladu, že má úplné prebratie ovplyvniť plynutie tejto premlčacej lehoty, vnútroštátny súd s pýta, či to platí potom všeobecne alebo len v prípade, že smernica priznáva jednotlivcovi právo.
- 48 V tejto súvislosti treba pripomenúť, že ako vyplýva z bodov 31 a 32 tohto rozsudku, že pokiaľ neexistuje právna úprava Spoločenstva, potom je úlohou členských štátov upraviť konania o žalobách, ktorých cieľom je zabezpečenie zachovania práv, ktorých sa subjekty práva domáhajú na základe práva Spoločenstva, vrátane pravidiel upravujúcich premlčanie pokiaľ tieto postupy nie sú v rozpore so zásadami efektívnosti a rovnocennosti. Okrem toho treba pripomenúť, že stanovenie primeraných lehôt na podanie žalôb pod hrozbou preklúzie dodržiava tieto zásady a nemožno to považovať najmä za prakticky znemožňujúce alebo nadmerne sťažujúce výkon práv, ktoré priznáva právo Spoločenstva.
- 49 Skutočnosť, že premlčacia lehota, ktorú stanovuje vnútroštátne právo začína plynúť od vtedy, keď vzniknú prvé škody, aj keď ďalšie dôsledky tohto druhu sú predvídateľné tiež nemôže prakticky znemožniť alebo nadmerne sťažiť výkon práv, ktoré priznáva právo Spoločenstva.
- 50 Rozsudok z 13. júla 2006, Manfredi a i. (C-295/04 až C-298/04, Zb. s. I-6619), na ktorý odkazuje Danske Slagterier, nemôže vyvrátiť tento záver.
- 51 V bodoch 78 a 79 uvedeného rozsudku sa Súdny dvor domnieval, že nebolo vylúčené, aby krátka premlčacia lehota na podanie žaloby o náhradu škody, ktorá začína plynúť dňom, keď došlo k realizácii kartelovej dohody alebo zosúladeného postupu, by mohla spôsobiť prakticky nemožnosť výkonu práva na náhradu škody spôsobenej takouto nedovolenou kartelovou dohodou alebo postupom. Taktó v prípade trvalých alebo opakovaných porušení nie je nemožné, aby premlčacia lehota uplynula skôr, ako dôjde k ukončeniu porušenia, pričom by každej osobe, ktorá by utrpela škodu po uplynutí premlčacej lehoty, bolo znemožnené podať žalobu.
- 52 Toto však nie je prípad veci samej. Vyplýva totiž z vnútroštátneho rozhodnutia, že premlčacia lehota sporná v tejto právnej veci nemôže začať plynúť skôr ako sa poškodený dozvie o škode a o tom, kto je za ňu zodpovedný. Za týchto okolností je teda nemožné, aby sa osoba, ktorej vznikla škoda nachádzala v situácii, keď začína plynúť premlčacia lehota, alebo dokonca uplynula bez toho, aby vedela, že je poškodenou ako tomu mohlo byť v kontexte právnej veci o ktorej sa rozhodlo už citovaným rozsudkom Manfredi a i., keď premlčacia lehota začala plynúť dňom, keď došlo k realizácii kartelovej dohody alebo zosúladeného postupu o ktorých sa niektoré dotknuté osoby môžu dozvedieť podstatne neskôr.
- 53 Pokiaľ ide o možnosť stanoviť deň kedy začína plynúť premlčacia lehota pred úplným prebratím predmetnej smernice, je pravdou, že v bode 23 rozsudku z 25. júla 1991, Emmott (C-208/90, Zb. s. I-4269), Súdny dvor rozhodol tak, že až do riadneho prebratia smernice, členský štát, ktorý je v omeškaní sa nemôže dovoľávať skutočnosti, že žalobu, ktorá voči nemu smeruje, podal jednotlivec preto, aby chránil práva, ktoré mu priznávajú ustanovenia tejto smernice po uplynutí lehoty a že vnútroštátna lehota na podanie žaloby môže začať plynúť až od tohto dňa.
- 54 Ako však potvrdil rozsudok zo 6. decembra 1994, Johnson (C-410/92, Zb. s. I-5483, bod 26), z rozsudku z 27. októbra 1993, Steenhorst-Neerings (C-338/91, Zb. s. I-5475), vyplýva, že riešenie uvedené v už citovanom rozsudku Emmott, bolo odôvodnené okolnosťami vlastnými právnej veci o ktorej sa rozhodlo týmto, rozsudkom, v ktorej preklúzia viedla k úplnému zbaveniu žalobkyne vo veci samej možnosti uplatniť svoje právo na rovnosť zaobchádzania na základe smernice (pozri tiež rozsudky zo 17. júla 1997, Haahr Petroleum, C-90/94, Zb. s. I-4085, bod 52, a Texaco a Olieleskabet Danmark, C-114/95 a C-115/95, Zb. s. I-4263, bod 48, ako aj z 15. septembra 1998, Ansaldo Energia a i., C-279/96 až C-281/96, Zb. s. I-5025, bod 20).
- 55 Vo veci samej však nevyplýva ani z spisového materiálu ani z diskusií, ktoré prebehli počas ústnej časti konania, že existencia spornej lehoty viedla, tak ako vo veci o ktorej sa rozhodlo už citovaným rozsudkom Emmott, k úplnému zbaveniu poškodených osôb možnosti uplatniť svoje práva pred vnútroštátnymi súdmi.
- 56 Treba teda odpovedať na štvrtú otázku tak, že právo Spoločenstva nebráni tomu, aby premlčacia lehota pre podanie žaloby o zodpovednosť štátu z dôvodu nesprávneho prebratia smernice začala plynúť vtedy, keď vzniknú prvé škody v dôsledku tohto nesprávneho prebratia a možno očakávať vznik ďalších škôd, aj keď tento deň predchádza správne prebratiu tejto smernice.
- 57 Vzhľadom na odpoveď na prvú časť štvrtej otázky netreba odpovedať na jej druhú časť.
- O piatej otázke*
- 58 Svojou piatou otázkou sa vnútroštátny súd v podstate pýta, či právo Spoločenstva bráni takému pravidlu ako je pravidlo, ktoré stanovuje § 839 ods. 3 BGB, ktoré ustanovuje, že jednotlivcovi nemôže byť nahradená škoda, ktorej vzniku úmyselne alebo z nebanlivosti nepredišiel využitím opravného prostriedku. Vnútroštátny súd upresňuje svoju otázku tým, že sa pýta či takáto vnútroštátna práva úprava je v rozpore s právom Spoločenstva, keď sa uplatňuje len s výhradou, že od poškodeného bolo možné odôvodnene požadovať uplatnenie takého opravného prostriedku. Vnútroštátny súd by chcel nakoniec vedieť, či využitie takéhoto opravného prostriedku možno považovať za primerané, ak je pravdepodobné, že vnútroštátny súd podá návrh na začatie prejudiciálneho konania na základe článku 234 ES alebo keď bolo začaté konanie o nesplnenie povinnosti podľa článku 226 ES.
- 59 Tak ako je uvedené v rámci odpovedí na dve predchádzajúce otázky, v prípade, že neexistuje právna úprava Spoločenstva je úlohou členských štátov upraviť konania o žalobách, ktorých cieľom je zabezpečenie zachovania práv, ktorých sa subjekty práva domáhajú na základe práva Spoločenstva, pokiaľ tieto postupy nie sú v rozpore so zásadami efektívnosti a rovnocennosti.
- 60 Pokiaľ ide o uplatnenie disponibilných opravných prostriedkov, Súdny dvor, v bode 84 už citovaného rozsudku Brasserie du pêcheur a Factortame, pokiaľ ide o zodpovednosť členského štátu za porušenie práva Spoločenstva uviedol, že vnútroštátny súd mohol overiť, či poškodená osoba vyvinula primerané úsilie preto, aby sa vyhla škode alebo obmedzila jej výšku a či najmä využila v primeranom čase všetky opravné prostriedky, ktoré mala k dispozícii.
- 61 Podľa zásady, ktorá je spoločná právnym systémom členských štátov, poškodená osoba pod hrozbou toho, že sama bude musieť znášať škodu, musí totiž vyvinúť primerané úsilie preto, aby obmedzila výšku škodu (rozsudky z 19. mája 1992, Mulder a I./Rada a Komisia, C-104/89 a C-37/90, Zb. s. I-3061, bod 33, ako aj Brasserie du pêcheur a Factortame, už citovaný, bod 85).
- 62 Bolo by však v rozpore so zásadou efektívnosti uložiť povinnosť poškodeným osobám systematicky využívať všetky opravné prostriedky, ktoré sú im k dispozícii aj keď by to spôsobilo nadmerné ťažkosti alebo by to nebolo možné od nich rozumné vyžadovať.
- 63 Vo svojom rozsudok z 8. marca 2001, Metallgesellschaft a i. (C-397/98 a C-410/98, Zb. s. I-1727, bod 106), Súdny dvor totiž rozhodol tak, že výkon práv, ktoré priznávajú

jednotlivcom priamo uplatniteľné ustanovenia práva Spoločenstva, by však bol znemožnený alebo nadmerne sťažený, ak by ich návrhy na náhradu škody založené na porušení práva Spoločenstva museli byť zamietnuté alebo čiastočne zamietnuté iba z toho dôvodu, že jednotlivci sa nedomáhali uplatnenia práva, ktoré priznáva právo Spoločenstva a ktorý im vnútroštátny zákon odmietol s cieľom napadnúť zamietnutie členským štátom cestou opravných prostriedkov stanovených na tento účel, tým, že sa dovolávajú prednosti a priameho účinku práva Spoločenstva. (pozri v tomto zmysle rozsudok Metallgesellschaft a i., už citovaný, bod 104). V takom prípade, by nebolo primerané vyžadovať od poškodených osôb, aby využili im dostupné opravné prostriedky, pretože poškodení mali v každom prípade vopred zaplatiť a aj keď vnútroštátny súd rozhodol tak, že zaplatenie vopred bolo v rozpore s právom Spoločenstva, predmetné osoby nemohli získať úroky z omeškania z tejto sumy a boli vystavené prípadnému uloženiu pokuty.

- 64 Preto treba vyvodiť záver, že právo Spoločenstva nebráni uplatneniu takej vnútroštátnej právnej úpravy ako tá, ktorú stanovuje § 839 ods. 3 BGB za podmienky, že od poškodeného je možné primerane požadovať využitie predmetného opravného prostriedku. Je úlohou vnútroštátneho súdu so zreteľom na všetky okolnosti veci samej posúdiť či je tomu tak.
- 65 Pokiaľ ide o možnosť, aby opravný prostriedok takto použitý zapríčinil podanie návrhu na začatie prejudiciálneho konania a o jeho dôsledok na primeraný charakter tohto opravného prostriedku, treba pripomenúť, že z ustálenej judikatúry vyplýva, že konanie, ktoré upravuje článok 234 ES je nástrojom spolupráce medzi Súdny dvorom a vnútroštátnymi súdmi prostredníctvom ktorého Súdny dvor poskytuje týmto súdom výklad práva Spoločenstva, ktorý potrebujú pre vyriešenie sporu, ktorý prejednávajú tieto súdy (pozri rozsudky z 16 júl 1992, Meilicke, C-83/91, Zb. s. I-4871, bod 22, a z 5. februára 2004, Schneider, C-380/01, Zb. s. I-1389, bod 20). Objasnenia, ktoré takto získa vnútroštátny súd mu teda umožňujú uľahčiť uplatňovanie práva Spoločenstva tak, že použitie tohto nástroja spolupráce nijako neprispieva k tomu, že subjekt práva má nadmerne sťažený výkon práv, ktorých sa dovoláva na základe právneho poriadku Spoločenstva. Preto nie je neprimerané nepoužiť opravný prostriedok iba z toho dôvodu, že bude pravdepodobne príčinou pre podanie návrhu na začatie prejudiciálneho konania.
- 66 Z toho vyplýva, že vysoká pravdepodobnosť, že opravný prostriedok bude príčinou pre podanie návrhu na začatie prejudiciálneho konania nie je sama o sebe dôvodom pre vyvodenie záveru, že použitie tohto opravného prostriedku nie je primerané.
- 67 Pokiaľ ide o primeranú povahu povinnosti využiť disponibilné opravné prostriedky, aj keď prebieha pred Súdny dvorom konanie o nesplnenie povinnosti, stačí skonštatovať, že konanie na základe článku 226 ES absolútne nezávisí od vnútroštátnych konaní a nenahrádza ich. Tak ako je uvedené v odpovedi na tretiu otázku žaloba o nesplnenie povinnosti je totiž objektívnou kontrolou legality vo všeobecnom záujme. Hoci výsledok takejto žaloby môže slúžiť záujmom subjektu práva, nič to však nemení na tej skutočnosti, že je pre neho primerané, aby predišiel vzniku škody tým, že využije všetky prostriedky, ktoré sú mu dostupné, to znamená, že využije dostupných opravných prostriedkov.
- 68 Z toho vyplýva, že existencia žaloby o nesplnenie povinnosti, ktorú prejednáva Súdny dvor alebo pravdepodobnosť, že Súdny dvor podá vnútroštátny súd návrh na začatie prejudiciálneho konania, nemôžu ako také dostatočne odôvodniť záver, že využitie opravného prostriedku je neprimerané.
- 69 Treba teda odpovedať na piatu otázku tak, že právo Spoločenstva nebráni použitiu vnútroštátnej právnej úpravy, podľa ktorej jednotlivcovi nemôže byť nahradená škoda,

ktorej vzniku úmyselne alebo z nebanlivosti nepredišiel využitím opravného prostriedku za podmienky, že od poškodeného je možné primerane požadovať využitie tohto opravného prostriedku, pričom je úlohou vnútroštátneho súdu so zreteľom na všetky okolnosti veci samej posúdiť či je tomu tak. Pravdepodobnosť, že vnútroštátny súd podá návrh na začatie prejudiciálneho konania na základe článku 234 ES alebo existencia žaloby o nesplnenie povinnosti, ktorú prejednáva Súdny dvor nemôžu ako také dostatočne odôvodniť záver, že využitie opravného prostriedku je neprimerané.

O trovách

- 70 Vzhľadom na to, že konanie pred Súdnym dvorom má vo vzťahu k účastníkom konania vo veci samej incidenčný charakter a bolo začaté v súvislosti s prekážkou postupu v konaní pred vnútroštátnym súdom, o trovách konania rozhodne tento vnútroštátny súd. Iné trovy konania, ktoré vznikli v súvislosti s predložením pripomienok Súdnemu dvoru a nie sú trovami uvedených účastníkov konania, nemôžu byť nahradené.

Z týchto dôvodov Súdny dvor (veľká komora) rozhodol takto:

1. **Jednotlivci, ktorým vznikla škoda v dôsledku nesprávneho prebratia a aplikácie smernice Rady 64/433/EHS z 26. júna 1964 o zdravotných podmienkach pre výrobu a predaj čerstvého mäsa, zmenenej a doplnenej smernicou Rady 91/497/EHS z 29. júla 1991 a smernice Rady 89/662/EHS z 11. decembra 1989 o veterinárnych kontrolách v obchode vnútri spoločenstva s cieľom dobudovania vnútorného trhu, sa môžu domáhať práva na voľný pohyb tovarov preto, aby mohli vyvodiť zodpovednosť voči štátu z dôvodu porušenia práva Spoločenstva.**
2. **Právo Spoločenstva nevyžaduje, keď Komisia Európskych spoločenstiev začala konanie o nesplnenie povinnosti podľa článku 226 ES, aby plynutie premičacej lehoty práva na náhradu škody v dôsledku zodpovednosti štátu za porušenie práva Spoločenstva, ktorú stanovuje vnútroštátna právna úprava, spočívalo alebo jej plynutie bolo prerušené počas tohto konania.**
3. **Právo Spoločenstva nebráni tomu, aby premičacia lehota pre podanie žaloby o zodpovednosť štátu z dôvodu nesprávneho prebratia smernice začala plynúť vtedy, keď vzniknú prvé škody v dôsledku tohto nesprávneho prebratia a možno očakávať vznik ďalších škôd, aj keď tento deň predchádza správne prebratiu tejto smernice.**
4. **Právo Spoločenstva nebráni použitiu vnútroštátnej právnej úpravy, podľa ktorej jednotlivcovi nemôže byť nahradená škoda, ktorej vzniku úmyselne alebo z nebanlivosti nepredišiel využitím opravného prostriedku za podmienky, že od poškodeného je možné primerane požadovať využitie tohto opravného prostriedku, pričom je úlohou vnútroštátneho súdu so zreteľom na všetky okolnosti veci samej posúdiť či je tomu tak. Pravdepodobnosť, že vnútroštátny súd podá návrh na začatie prejudiciálneho konania na základe článku 234 ES alebo existencia žaloby o nesplnenie povinnosti, ktorú prejednáva Súdny dvor nemôžu ako také dostatočne odôvodniť záver, že využitie opravného prostriedku je neprimerané.**

Podpisy

Jazyk konania: nemčina.